Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

PRØVEN

LÆS OM

NYE UDGRAVNINGER I TORUP

EN SANG OG EN FANGELEJR

VIKINGEBYEN HEDEBY

MARIE CHRISTENSENS LIV

FREDERIKSVÆRKEGNENS HISTORISKE FORENING

September 2016 - 13. årgang, nr. 53

Foreningen

Formand
Wilhelm Stege
Strandvejen 3
3300 Frederiksværk
Tlf. 28 83 01 66
stegestrandvejen@live.dk

Sekretær
Bent Petersen
Skovbrynet 10
3300 Frederiksværk
Tlf. 47 74 64 26
bepetersen@hotmail.dk

Henning Petersen
Hejrestien 6
3310 Ølsted
Tlf. 51 43 05 51
henning_petersen@mail.tele.dk

Næstformand
Jørgen Lassen
Nørregade 33
3300 Frederiksværk
Tlf. 30 12 55 20
mail@jlassen.dk

Redaktør af *Prøven*
Jørgen Tved
Skansevej 30B
3390 Hundested
tlf. 47 77 00 23
tved@email.dk

Jytte Bloch-Kelsen
Lynghøjvej 24
3390 Hundested
Tlf. 45 81 96 95
jytte-bloch-kelsen@privat.dk

Kasserer
Carl Jensen
St. Havelsevej 92
3310 Ølsted
tlf. 47 74 93 35

Peter Ahlburg
Karlsgavevej 48
3300 Frederiksværk
tlf. 47 77 01 46
mc_allemann@yahoo.dk

Erik Kragh
Gl. Møllevej 7
3300 Frederiksværk
Holth.Kragh@outlook.com

Medhjælper for bestyrelse
Jan Larsen
Astersvej 8
3310 Ølsted
jplarsen2@hotmail.com

Kontingent 2016

Personligt medlemskab	125,- kr.
Husstandsmedlemskab	200,- kr.
Firmaer og institutioner	500,- kr.
Firmaer (under 6 ansatte)	250,- kr.

Det er nemmest for foreningen, hvis man indbetaler via netbank:
Reg.nr. 1551 kontonr. 3572519309
i Danske Bank.
Husk at anføre navn og adresse på indbetaler!

Redaktionen

Jørgen Tved (ansvarshavende), Jørgen Lassen, Jytte Bloch-Kelsen, Erik Kragh, Jan Larsen, Bent Petersen.
Layout: Torsten Møller Madsen
Tryk: G L Tryck, oplag 450
ISSN: 1604-0678. Titel: Prøven
Foreningens e-mail: *mail@frvhistorie.dk*
Hjemmeside: www.frvhistorie.dk

Stof til næste nummer af Prøven bedes indsendt snarest. Vi tager forbehold for indsendte læserindlæg, som ikke nødvendigvis er udtryk for foreningens holdning.

I dette nummer

Nyt fra foreningen side 4

De gravede – igen side 5

DEN TILSANDEDE LANDSBY TORUP AFDÆKKES ENDNU MERE

Alsang ved V3 side 6

RIGTIG MANGE MØDTE OP DEN 26. JUNI

Hedesoldatens sang side 8

HISTORIEN BAG EN SANG OG EN FANGELEJR

Marie Christensen side 12

FRA TJENESTEPIGE I FREDERIKSVÆRK TIL FAGLIG LEDER

Men det kniber med stavningen side 17

ENDNU EN V3 OPTRÆDEN

Hedeby var stor og dansk side 18

AF JØRGEN TVED

Mindeord side 21

OM FRIHEDSKÆMPEREN JØRGEN BENDIXEN

Foreningens arrangementer side 22

Nyt fra foreningen

Efter mange gode år i *Sognegården,* hvor alle foreningens foredrag er blevet afholdt, skulle vi ud at finde nye lokaler, idet Sognegården skal renoveres eller måske helt nedrives og en ny opføres.

I foråret har vi været rundt at se på nye lokaler, men de fleste var for små eller havde lidt dårlig beliggenhed. Vore foredrag er meget velbesøgte med op til 80 -100 deltagere.

Det bedste valg var helt klart *Biblioteket* midt i Frederiksværk by. Vi har nu indledt samarbejde med Biblioteket, som har modtaget os med stor venlighed.

Biblioteket har lavet en folder for efteråret hvor vores foredrag er med, og på den måde er vores forening mere synlig og når ud til flere, som kunne have lyst til at være med. Foredragene kan også nu findes på linket nedenfor.

Biblioteket låner os fremviser, højtalere mikrofoner mm samt stiller et lille arkiv til rådighed ved alle vore arrangementer.

Vel mødt på Biblioteket i fremtiden. Indgang fra Torvet.

Wilhelm Stege, formand

HTTPS://BIBLIOTEKERNE.HALSNAES.DK/ARRANGEMENTER

De gravede – igen

Den tilsandede landsby Torup afdækkes endnu mere

Igen i år har arkæologerne gravet i den tilsandede landsby i Tisvilde Hegn og endnu en gård, eller rettere fundamenterne, er kommer for dagens lys.

Landsbyen Torup går helt tilbage til 11-1200 tallet, men det man nu graver frem, er bygninger fra 1500-tallet. I begyndelsen af 1500-tallet bestod Torup af 18 gårde og 4 huse, men så satte sandstormen ind og i 1592 er der kun 6 gårde tilbage, og i de skriftlige kilder fra 1611 omtales landsbyen slet ikke.

Det er hurtigt, at sandet har tvunget bønderne til at flytte. Det betyder så til gengæld, at nutidens arkæologer kan fortælle vores historie. Husene er flyttet, så det der er tilbage, er kun tomterne, som fortæller om husenes størrelse og deres anvendelse.

Hvor mange huse, som med tiden vil blive gravet frem, kan kun tiden fortælle. Det koster jo penge, og historie og kultur er jo ikke det som står øverst, når samfundskagen skal fordeles. Det "nye" hus, som nu er gravet frem, var cirka 15 m langt og cirka 5 m bredt.

Det er altid en oplevelse at se og høre om arkæologernes arbejde. Vi var flere fra vores historiske foreninger, som sammen med mange andre fik en god oplevelse.

Et af vore medlemmer – *Peter Salbo* –har taget nogle flotte fotos af udgravningen, som vi siger mange tak for og bringer nogle af her.

Alsang ved V3

Rigtig mange mødte op den 26. juni

Sommer var det. Teltet var rejst på asfalten ude foran V3 udstillingen på Syrevej. Teltet var for at beskytte de sangglade mod eventuelle regndråber. Men regnen udeblev heldigvis, og hele arrangementet forløb lydefrit både fra vejrets side og fra arrangørernes.

Da *Jørgen Tved* – dagens veloplagte konferencier – bød velkommen, havde det været nødvendigt at sætte flere stole frem, idet tilstrømningen på et tidspunkt lignede en folkevandring.

Svend Nielsen – folkemindesamleren og forfatteren til bogen med 107 illegale sange »*Først så tager vi Göring ved det ene ben*« – berettede levende om vanskelighederne med indsamlingen af sangene, som især blev fundet i politiets journaler om anmeldte smædeviser mod besættelsesmagten, og mellem sangene, som individuelt fik levende ord med på vejen fra Jørgen Tved, måtte forfatteren lige op til mikrofonen for at fortælle endnu en anekdote.

Halsnæs Kommune havde doneret et sanghæfte, som alle fremmødte fik, og sangene blev smukt akkompagneret på piano af *Åse Lind.* Min sidekammerat hviskede til mig, at det ville have været dejligt med en forsanger, hvilket hun selv godt kunne have været. Det må vi huske til næste gang, vi samles for at synge de sange, som stadig viser, at der i danskerne er en ukue-

lighed selv i tider, som virker dystre og uafvendelige.

Trubadurerne *Knud Grumløse* og *Leif Monnerup* underholdt levende med harmonika og guitarspil til et flot udsnit af protestsange, som vakte minder frem hos publikum.

Jeg vil sige en stort tak til Jørgen Tved, dels for at have fået så flot et arrangement søsat, dels for så medrivende og inspirerende at kæde sangene sammen til det ankertov, som forhåbentlig får de næsten glemte protestsange mod besættelsesmagten til at finde varig havn, så vi aldrig glemmer årene 1940-45, samt hvad modstand kan betyde.

Bent Petersen

Svend Nielsen ved Alsangsstævnet

Fotos: Jørgen Lassen

Hedesoldatens sang

Historien bag en sang og en fangelejr

Ved vort Alsangsstævne i Historisk Forening den 26. juni forsøgte vore spillemænd *Knud Grumløse* og *Leif Monnerup* at lære os en sang fra de tyske koncentrationslejre. Som jeg hørte det, fik vi i hvert fald lært omkvædet.

Sangen har en dramatisk historie, som jeg har fundet i en bog ved navn »*Et års helvede*«, skrevet af skuespilleren *Wolfgang Langhoff*. Bogen udkom på dansk allerede i 1935.

Wolfgang Langhoff skriver selv i forordet blandt andet følgende:

Jeg er født den 6. oktober 1901 i Berlin. 18 år gammel blev jeg skuespiller. Nu er jeg ved »Züricher Schauspielhaus«. Mellem Düsseldorf og Zürich ligger der tretten måneders fængsel og koncentrationslejr. Dem skal jeg her berette om. Hvad jeg siger, er den rene sandhed. Det sværger jeg. Zürich Januar 1935.

Det fremgår ikke tydeligt af bogen, om han var medlem af Tysklands Kommunistiske Parti – KPD. Men det er sandsynligt. Han skriver, at han ikke er ubekendt i düsseldorfske arbejderkredse. *Jeg reciterede ved deres sammenkomster og i det hele taget lagde mig stærkt i selen for deres anstrengelser på det kulturelle område. Jeg indstuderede sangkor, ledede dilettantforestillinger og var af den grund forhadt af den nationalsocialistiske bevægelse. Af nazisterne.*

Han beskriver i sin bog, hvordan han dagen

efter nazisternes påsatte brand af den tyske rigsdag, den 27. februar 1933, blev anholdt sammen med mange tyske kommunister. Han beretter om, hvordan de blev mishandlet. Helt og halvt slået ihjel. Han beskriver opholdet i forskellige fængsler, for nogle måneder senere – sammen med 480 andre fanger – at blive transporteret til den preussiske stats koncentrationslejr *Börgermoor* ved Papenburg. Den lå i den nordvestlige del af Tyskland, hvor den nærmeste grænse er til Holland. Lejren lå i et øde mose- og hedelandskab og var meget isoleret, der var langt til andre huse.

Jeg skal ikke her gentage hvad Wolfgang L. skriver om livet i lejren, men det var helt umenneskeligt.

Da de havde været der nogle få måneder, fik de tilladelse til at organisere noget underholdning. Både fangerne, og måske især deres vogtere, manglede totalt alt hvad der kunne minde om kultur. Fangerne fik tilladelse til at indøve og optræde med et program, de kaldte »*Cirkus Koncentrasani*«. Og det var til denne forestilling, at sangen om Hedesoldaten blev skrevet. Wolfgang L. skriver, at teksten blev skrevet af en bjergarbejder og at det var en kommis, der havde lavet melodien. Man ville ikke over for vagterne oplyse, hvem forfatter og komponist i virkeligheden var. Det kunne jo måske få konsekvenser, hvis sangen ikke faldt i de nazistiske vagters smag.

Det var dog, blandt SS-vagterne, den almindelige opfattelse, at det var Wolfgang selv, som stod for skriveriet. Sangen og det øvrige program var ikke på forhånd godkendt af de nazistiske vagter, hvilket fangerne naturligvis havde taget højde for.

Under forestillingen sagde en af de optrædende, at nu skulle »*vi synge sangen om Börgermoor. Vores lejrsang. Hør godt efter og syng så med på omkvædet. Den skal synges i en dyster marchrytme.*«

Hvorhen end vort øje skuer:
Tristhed horisonten lang,
Nøgne Ege, spredte Tuer,
ingen munter fuglesang.
Nu drager Lejrbrigaden
I Mosen ud med Spaden
af sted.

... man holdt meget nøje øje med hvordan vagterne reagerede. Og så blev omkvædet gentaget.

Nu drager Lejrbrigaden
I Mosen ud med Spaden
af sted.

Her på denne øde Hede,
har man bygget Lejren op.
Pigtrådshegnet fra hver Glæde
skiller nu vor lille Trop.
Nu drager Lejrbrigaden
i Mosen ud med Spaden
af sted.

Straks ved Daggry ud vi drager
ud i Mosen til vor Dont,
Grave må vi – Solen bager,
Hjertet gør af Længsel ondt.
Nu drager Lejrbrigaden
I Mosen ud med spaden
af sted.

... nu begyndte fangerne at nynne med

Længsel efter dem derhjemme,
efter Børn, Forældre, Viv.
Dem, vi ingen Stund kan glemme
I vort triste Fangeliv.
Nu drager Lejrbrigaden
I Mosen ud med Spaden
af sted.

Wolfgang skriver: *Jeg så på kommandanten. Han sad med bøjet hoved og skrabede med fødderne i sandet. SS-erne sad stille og ubevægelige. Jeg så på kammeraterne. Mange græd.*

Lejren er af Hegn omgivet,
Vagten traver op og ned.
Flugt vil bare koste Livet,
Intet vindes vil derved.
Nu drager Lejrbrigaden
I Mosen ud med Spaden
af sted.

Nu var fangerne vågnet helt op og de satte kraftigt ind på det sidste vers:

Dog man høre ingen Klage.
Evigt varer Vinter ej,
Engang vender vi tilbage,
finder vi til hjemmet vej.
Da drager Lejrbrigaden,
I Mosen ud med Spaden
ej mer!

Det sidste omkvæd blev sunget kraftigt og brusende af alle lejrens 800 fanger.

Wolfgang slutter med at fortælle, at forestillingen sluttede i fred og god orden, men at et par SS-mænd var styrtet ind i en fangebarak og meget højlydt havde givet udtryk for deres begejstring.

To dage senere blev sangen forbudt, på grund

af det sidste vers.

Efterfølgende gjorde fangerne meget for at få sangen bredt ud. Når fanger blev løsladt – og det skete af og til – så fik de sangen med, enten i afskrift eller de kunne den udenad. Det samme skete, når fanger fra Börgermoor blev flyttet til andre kz-lejre. Teksten var ikke altid nøjagtig den samme, men den blev efterhånden sunget i alle de tyske kz-lejre. Og efter krigen er den blevet kendt og berømt, blandt andet fordi den store tyske sanger *Ernst Busch* mange gange har sunget den og lavet flere indspilninger på plader og bånd.

Og nu er vi her i Frederiksværk også en del, der takket være Leif Monnerup og Knud Grumløse, har lært den.

Det skal så tilføjes, at også Wolfgang Langhoff blev flyttet til et nyt fængsel, men også, at han den 31. marts 1934 blev løsladt. Han flygtede til Schweiz og skrev her den bog, som udkom her i Danmark allerede i 1935, altså betydeligt før den 2. verdenskrig.

Bogen *Et års Helvede* kan du måske låne på dit bibliotek, eller hvis du er meget heldig, finde hos en antikvarboghandler.

Jørgen Tved

Mindesten ved indgangen til Börgermoor

Marie Christensen

Fra tjenestepige i Frederiksværk til faglig leder

I januar i år havde Historisk Forening et foredrag om Marie Christensen. Hvem var hun? Og hvad var begrundelsen for at holde et foredrag om denne person?

Marie var faktisk en af dansk fagbevægelses meget bemærkelsesværdige pionerer, som fik organiseret en gruppe arbejdere, som nok stod på det laveste trin i vort sociale system, nemlig tjenestepigerne.

Marie blev født i Lille Kregme den 3. februar 1871 i et lille fattigt hus helt nede ved Roskilde Fjord. Et hus som året efter blev skyllet væk af en stormflod. Familien måtte skyndsomst pakke sammen og med børn og bohave flytte op til det røde hus i bakkerne, som ligger der endnu. Da Marie var 6 år gammel, flyttede familien til et lille hus ved Hvide Klint, bygget af gårdejer Jørgen Pedersen. Maries far skulle arbejde for gårdejeren til en løn af 50 øre pr. dag samt skummetmælk og kartofler efter behag. Maries far fik dog sin egen fulde kost ved gårdejeren.

Skolen i gamle dage

7 år gammel kom Marie i skole i Frederiksværk, dog kun hver anden dag. Vejen var lang, ca. en fjerdingvej (1,9 km). Hun beskriver den første skoledag, hvor hun havde sin mor med og hvor hun blev sat på en prøve af læreren Wermuth. Eleverne skulle forsøge at læse et lille stykke, og da Marie havde fortalt, at hun havde læst hele den bog, som børnene skulle prøves i, fik hun til opgave at læse et lille stykke, hvor der stod: "Karoline er på komedie og Kreta er en Ø".

Marie kunne ikke huske det første bogstav, så hun begyndte at læse: "aroline er på – " men læreren afbrød: Hvad hedder det første bogstav? Marie skriver: *Jeg tænkte: Mon jeg kan få det at vide hos kusine Anna? Jeg gled langs katederet, hen imod Anna, men læreren opdagede det og stoppede mig: "Hvor skal du*

Vi vil have
Vi vil have
Vi vil have

han skulle være kommet til skade. *Men så så vi ham komme ved Bjørnehoved, og glade var vi*. Ulykken havde dog betydet, at flere arbejdere var blevet dræbt, så flere familier nu stod uden forsørgere, og endnu flere arbejdere var blevet sårede.

Maries far skulle naturligvis sove om formiddagen, men om eftermiddagen plantede han alle de grantræer, som fuglene kunne bygge rede i, og som nu er blevet til en hel skov.

Da Marie var blevet 12 år flyttede familien til Frederiksværk. De kom til at bo i kalkbrænder Frederiksens hus, der lå på hjørnet af det, som nu hedder Jernbanegade og Strandvejen. Dengang var der ikke navne på gaderne. Huset lå i Hofvænget.

Marie var dygtig i skolen, hvilket kunne give nogle problemer, eller måske misundelse fra de, som ikke var så dygtige. Ved afgangen fra skolen ville hendes lærer vide, om hun ikke havde lyst til at blive lærerinde. Selv om læreren meget gerne ville hjælpe, så var det ikke den vej, Marie ønskede at gå.

Den 2. april 1885 blev hun konfirmeret i Kregme Kirke. En ret velhavende tante i København havde betalt konfirmationen. En fin sort kjole, fransk sjal og lange knapstøvler. Hun blev kørt til kirken i den fineste Wienervogn forspændt med to heste. Undertøjet havde Marie selv syet og broderet med engelsk bro-

Hvide Klint 1920

deri.

I huset hos Winther og hos Lægen

Allerede d. 15. april fik hun en plads ved tømrermester Winther her i byen. Marie skriver: *Fru Winther var tysk af fødsel. Hun var dygtig, men det var svært for begge parter. Det gik måske alligevel, fordi jeg boede hjemme.*

16 år gammel fik hun sin første rigtige plads, hvor hun også skulle bo. Det var hos en læge i Strandgade. Familien bestod af herren, fruen og seks døtre, den yngste 13 år. Huset var på 9 værelser samt køkken m.m. Marie skriver, at længe før hun skulle tiltræde, havde hun glædet sig til at få sit eget værelse, så skuffelsen blev stor, da hun så det usle rum, hun var tiltænkt. Det var et loftskammer med et lille tagvindue og med dør til tørreloftet, hvorfra der kom en frygtelig træk. I kammeret var der en stor kasse i stedet for en seng, som bord to brædder slået fast i væggen. Der var en træstol som også var servante, når der blev sat en lerskål på. *Og så var der min kuffert. Dagen begyndte kl. 6, hvor der skulle tændes op i komfuret i køkkenet, hvor der var lige så koldt som i hendes kammer, og der skulle lægges i spisestuekakkelovnen og der skulle rengøres i dette værelse. Kl. 7 kom døtrene og lavede kaffe og kl. 8 fik jeg en kop og to stykker smørrebrød.* Selv om døtrene hjalp med at rede senge og at støve af, var der alt for meget arbejde for en pige på 16 år. Der var skuregulve overalt og mange vinduer at polere, desuden køkkenet, trapper, gange og byærinder, hun kendte aldrig til at blive færdig. Kl. 10 aften måtte hun børste 8-10 par fodtøj.

Marie Christensen tilføjer, at så snart morgenmaden og middagsmaden var færdig, blev gløderne taget fra komfuret og lagt i kakkelovnen i stuen. Ingen tænkte på at bruge varmt vand til opvask og rengøring, dette måtte oftest gøres i koldt vand. Hun fik frost i hænder og fødder, så det hvide dødkød sås i frostsårene. Selv om lægen og døtrene så dette, blev der på ingen måde grebet ind. Det gik, indtil en dag Maries mor kom og straks gik til lægen og meddelte, at hvis der ikke blev gjort noget, så ville hun gå til byens andre læger. Så tog han Marie under behandling.

Spisekammeret var aflåst, så hun måtte nøjes med den afmålte mad. Hvad hun måtte døje med sult, savn og kulde, kan ikke beskrives. Hun blev kun i pladsen, fordi hun var fæstet for et år.

Skønt hun ikke havde noget klart overblik over situationen, indså hun, at hun måtte bort, langt bort fra dette hjem, og turen gik derfor til København. Det var i maj 1888.

I København

Det var i København, hun kom til at gøre sit livsværk. Hun var klar over, at skulle forholdene ændres for tjenestepigerne, der stort set ikke havde nogen rettigheder, måtte der sammenhold og organisation til. Tjenestepigerne havde ikke en bestemt arbejdstid og kun meget begrænset fritid. De havde ikke anstændige lønforhold, og deres boligforhold var næsten altid under al kritik. De kunne med timers varsel siges op og stå på gaden uden bolig og uden penge. Havde de ikke familie, var det en katastrofe, som bl.a. betød, at mange tjenestepiger endte som prostituerede.

At organisere piger, der levede under sådanne betingelser, måtte næsten have været en umulig opgave. Men hun gjorde det. Hun havde to

store mål, dels at få ændret den lovgivning og de betingelser, der næsten gjorde pigerne til husslaver, og hun forstod også, at pigerne måtte have en faglig uddannelse. Hun måtte slide mange trapper og tale med et stort antal tjenestepiger for blot at få dem til at komme til et møde, og hun forstod, at også politikerne skulle gøres bekendt med tjenestepigernes forhold. Hun måtte også overbevise det fremadstormende Socialdemokrati om hvilke livsbetingelser tjenestepigerne havde, og hvor nødvendigt det var at få ændret forholdene.

Marie som politiker

I marts 1917 blev hun medlem af Københavns Borgerrepræsentation, men da havde hun også opnået fantastiske resultater.

I 1929 købte hun et hus i Kregme, som hun var meget glad for og ofte benyttede, men hun beholdt en lejlighed i *Husassistenternes Alderdomshjem*, som hun i øvrigt selv havde taget initiativ til at få oprettet. Det lå på hjørnet af Fensmarksgade, Nøddebogade og Sjællandsgade.

Hun har sågar fået opkaldt et sted i København efter sig, ikke en plads i huset, men *Marie Christensens Plads* i Vanløse!

Vil du vide mere om Marie Christensens liv og virke i København, så kan jeg anbefale hendes erindringer, der udkom i 1942 og igen på forlaget Fremad i 1980.

Jørgen Tved

Men det kniber med stavningen

Endnu en V3 begivenhed

Socialdemokraterne i Halsnæs gør en god indsats for at gøre opmærksom på den gamle panservogn V3. Sidst har de ladet en model glide ned ad slisken i Hundested Havn.

Så langt så godt. Men alt tyder på, at socialdemokraterne har det lige som vore gamle modstandsfolk: De havde det heller ikke godt med stavningen.

Da de havde nedkæmpet den berygtede Hipo-bande i Asserbo, skrev de foran på V3 **HIPPO besejeren**, men Hipo skal nu kun skrives med ét p!

Fotos: Jytte Bloch-Kelsen

Den model, som blev sendt i Hundested Havn. var betegnet A3. Vi formoder, at man i kampens hede har fået vendt V'et på hovedet?

Jørgen Tved

Hedeby var stor og dansk

Af Jørgen Tved

Gurli og jeg har i de seneste år været meget heldige. Vi bor nu ved indløbet til Roskilde- og Isefjorden, så alle skibe, som skal ned i fjordene, sejler forbi vores adresse.

Vi har set de store krydstogtsskibe, og vi har set flere vikingeskibe, både den store *Havhingsten* og nogle af de mindre, man har bygget i Roskilde. Det er vikingeskibene, som for os er de mest interessante. I det hele taget er interessen for vikingetiden, og hvad vikingerne var for mennesker, vokset, når skibene sejler forbi.

Når man har læst og hørt om tiden, hvor de store og flotte skibe blev bygget og set nogle af de meget store anlæg som *Trelleborg* og *Fyrkat*, så støder man ofte på navnet *Hedeby*, som var en meget stor by i Vikingetiden. Nu måtte vi ned og se, hvad der var tilbage, og vi blev ikke skuffede.

Hedeby ligger syd for vores grænse til Tyskland, ikke så langt fra Slesvig by, som i øvrigt også er et besøg værd.

Arkæologer har gravet i Hedeby i mange år, og de ældste bebyggelser er fra 700-tallet. Hedeby har ligget inderst i fjorden Slien og var nok en af de første egentlige byer i Danmark. Nu betragtes den som et af de vigtigste tyske arkæologiske områder og museer. På tysk kaldes Hedeby for Haithabu, men kan også kaldes Haddeby. Jeg vil holde mig til det danske Hedeby.

I de skriftlige kilder omtales Hedeby første gang i år 804. Byen var strategisk placeret ved

et knudepunkt, hvor den nord-sydgående hærvej og den vest-østlige handelsrute via floden Ejderen, Trenen og Sliden i den sydligste del af Jylland mødtes.

Hvor stor har byen været? Vi ved det ikke nøjagtigt, men det var en by med flere tusinde indbyggere. Vi fik oplyst, at der i og omkring Hedeby er mellem 8000 og 12.000 grave, nogle med meget rige gravgaver og andre, hvor de døde er blevet brændt. Man mener ikke, at man har fundet alle grave. Man skal naturligvis tage højde for, at byen begynder i 6-700 tallet, og at den gik totalt til grunde i 1100-tallet. Det er en periode på omkring 400 år, vi taler om.

Harald Blåtand, som man tilskriver mange store militære anlæg, har også fået rejst en stor halvkredsvold om Hedeby. En vold, som var/er forbundet med Dannevirke. Harald Blåtands vold var helt op til 10 meter høj og

ca. 1,3 km lang. Den gik ud i vandet med palisader, så også havnen med anløbsbroerne var beskyttet.

Den gang var det ikke landet, men vandet, som udgjorde de store transportveje, og det var med skibe, man fra både øst og vest, ja også fra nord og syd, kom med varer, som blev handlet og byttet. I Hedeby blev der produceret mange forskellige ting, hvilket man blandt andet kan se på det store museum, som er rejst. I forbindelse med dette museum, som også rummer en skibshal, har man opbygget en lille by eller en del af en by, som fortæller om livet i byen.

Man fremstillede fx kamme. Vikingerne, både kvinder og mænd, var meget omhyggelige med deres lange hår, og mændene også med deres skæg. Kammagernes hus, som vi så en rekonstruktion af, var på i alt 62 kvadratmeter og det oprindelige hus var opført i 874 og havde været i brug i ca. 10 år. Jeg kan godt forstå, at kammagerne har haft et helt hus. Det må have været et stort og meget sent arbejde at få lavet en kam. Og det uanset om den var af træ, horn eller ben. Jeg vil tro, at der har været flere i samme hus, som har fremstillet kamme. Kan du forestille dig, hvordan du selv ville være stillet, selv med nutidens værktøj, hvis du skulle fremstille en kam? En kam i Vikingetiden har både været en meget kostbar toiletgenstand og meget brugt.

Der er også klædehandlernes hus. Det oprindelige blev bygget i år 833 og brændte ned efter cirka 1 år, men det havde været stort, i alt 98 kvm. Og igen, når man ser på de både smukke og farverige dragter, som både mænd og kvinder brugte, og når man kan se, hvor meget arbejde, der ligger i at bearbejde ulden fra fårene, imponeres man. Spinde ulden til tråd og så væve tråden til store stykker stof. Jeg kan kun gisne om, hvor mange timers arbejde, der ligger i et stykke stof på en meter eller to.

Et andet hus er blot betegnet som handelshuset. Og hvad kunne man handle sig til her? Vi så nogle af de mange jordfund, som er gravet op. Her har fx været mange forskellige smykker af rav, guld, sølv og bronze, men også af glas.

Vi så våben og forskellige udrustningsfund som hjelme og skjolde. Naturligvis også sværd, økser, dolke osv. Der er kommet både råmaterialer og færdigvarer til Hedeby, f.eks. skind og meget andet.

Et andet hus er et forsamlingshus, oprindeligt opført i det 10. århundrede. Også det var stort, næsten 100 kvm, med plankeborde og bænke og en særlig stol til den, der skulle lede en forsamling eller et møde. Den var flot udskåret og lignede næsten en tronstol. Der en hytte for snedkere, og der er en fiskerhytte, og så sandelig også et hus på 62 kvm, opført i 874 og som havde været i brug i cirka 10 år og blev betegnet som herberg. Man er meget præcise med datering af husene, hvornår de er bygget og hvor længe de har været i brug.

Alle husene er genopført, som man mener, de har set ud den gang. Lavet af de samme materialer, først og fremmest af træ. Planker som vægge i nogle huse og andre med lerklinede vægge, og alle tage var af strå og rør. Husene ligger tæt, og gaderne eller stierne mellem husene er belagt med planker. En gade eller sti var måske på godt en meter og andre måske to meter i bredden. Da vi var der, var alle husene beboede og flere forskellige håndværk blev drevet.

En anden ting vi bemærkede var, at husene var uden skorsten. Den var simpelt hen ikke

opfundet og ikke engang en lyre eller et lille hul i taget. Røgen fra madbål og fra ildsteder drev op under taget og ud, hvor der nu var en sprække. Man kan forestille sig, at det ikke altid var den store nydelse af leve i et sådant hus.

Vi så, hvordan man lerklinede et hus, så det stod flot og tæt. En mand sad og blandede søgræs og ler, som han så smurte på et hus. Det så flot ud i en gulbrun farve, og det var efter det oplyste også ganske vejrbestandigt. Var en husvæg udført af tilhuggede planker, så blev revnerne mellem plankerne tætnet på samme måde. Den påførte "lergrød" kunne holde i op til 10 år. Alle de syv huse var naturligvis opført i nøje overensstemmelse med de fund, man havde gjort, og de, som nu befolkede husene og fremviste de kopier af håndværk, som tidligere blev fremstillet, var både dygtige og meget villige til at fortælle.

Når vi ved, at det var vandvejene som fragtede folk og varer, har man naturligvis også haft en eller flere anløbsbroer. En af disse er rekonstrueret og går godt 41 meter ud i vandet og er næsten 10 m bred. Det var solide bjælker eller stammer, som var anvendt, for broerne skulle kunne holde til både hest og vogn. Vi skal også huske, at vikingeskibene var bygget, så de kunne gå ind på meget lavt vand. Det gælder også skibe, som var bygget og beregnet til transport. Forgængeren for den anløbsbro vi så var fra år 885/88, og den havde været i brug i cirka 130 år.

I museets skibshal så vi en del af et vikingeskib, som er fundet ude for enden af broen. Man mener, det har været et kongeligt langskib fra omkring år 990-1010.

Hedeby eksisterede indtil 1050, hvor den blev brændt ned af den norske Harald Hårderåde. Indbyggerne der overlevede, flyttede så til det, som blev til den nuværende by Slesvig. Den enes død, den andens brød, som det gamle ordsprog siger. Jeg vil godt gentage, at også Slesvig er et besøg værd, om ikke andet så for den store og flotte domkirke.

Det er klart, at når vi er i et område, der i den grad emmer af historie, kommer også Dannevirke ind i billedet og som allerede anført, havde Harald Blåtands vold omkring Hedeby forbindelse til Dannevirke, der også har fået sit eget museum. Igen blev vi imponerede: Voldanlæg af disse dimensioner, og som næsten helt op til vores egen tid har haft en betydning, er bemærkelsesværdigt. Der er cirka 30 km volde i området ved Slien, bygget uden brug af nutidens store maskiner, men med skovl, spade og menneskelig arbejdskraft. Det må have været et stærkt centralt styre, som i den grad har magtet at sætte disse store jordarbejder i gang.

Når jeg skriver, at Dannevirke har spillet en militær rolle næsten op til vor tid, er det naturligvis krigen i 1864, jeg tænker på. En af de 27 skanser, som blev opført til denne krig, og som nu er rekonstrueret, besøgte vi. Den kom dog aldrig i brug, fordi den danske hær natten mellem den 5. og 6. februar trak tropperne væk fra Dannevirke. Må jeg så bare tilføje, at det var omkring en tredjedel af Danmark, vi mistede i 1864.

Vi fik også fortalt om og så fotos, der viste, at tyskerne flere steder på Dannevirke havde opstillet antiluftværnsskyts under den 2. verdenskrig.

For os var det en meget stor oplevelse at besøge Hedeby og omegnen.

Jørgen Tved

Mindeord

Om frihedskæmperen Jørgen Bendixen

Igen har vi modtaget besked om, at en af de gamle frihedskæmpere nu ikke er mere.

Jørgen Bendixen var en af de unge modstandsfolk, om hvem man straks efter Danmarks befrielse i maj 1945 sagde: "*I skal ikke blive glemt*". Men der gik ikke lang tid, før man "glemte" dem. Og lokalt "glemte" man at oplyse om den hædersgave, som Folketinget havde besluttet, at folk som Jørgen skulle have for deres indsats, hvor de med fare for liv og helbred havde taget kampen op mod den tyske besættelse, mens stort set hele det officielle Danmark havde travlt med at bøje nakken.

Jørgen ved modtagelsen af V3 i Frederiksværk
Foto: Hanne Guldberg Mikkelsen

Det er efterhånden mange år siden, at jeg første gang besøgte Jørgen for at høre om den lokale modstandskamp. Han fortalte glad og gerne, hvordan han som ung arbejder havde været med til at bekæmpe nazismen. Han var med, da man fangede Lorentzen og hans bande i Asserbo i maj 45, og han kunne berette om, hvordan man havde planlagt et angreb på Schalburg-Lejren i Asserbo, noget der dog kun blev ved planlægningen, fordi lejren pludselig blev rømmet.

Jørgen var også blandt de få, som for vel 8-10 år siden bad Historisk Forening om at videreføre deres årlige arrangement ved mindestenen i Nørregade. En opfordring, vi naturligvis med glæde og respekt har fulgt. Jørgen deltog lige til det sidste. Med sin el-kørestol var han altid en af de første, der mødte op.

I Historisk Forening vil vi naturligvis ære Jørgens og alle de øvrige frihedskæmperes minde. De var unge. De var modige. Vi kan være stolte af, at Frihedsbevægelsen også i vores by var stærk.

Jørgen Tved

Foreningens arrangementer

Onsdag den 15. september kl. 19:30
Det danske velfærdssamfunds historie
Cand. polit. og dr. phil. Gunnar Viby Mogensen

Danmark tilhører kredsen af velstående og demokratiske samfund med statslig omfordeling af indkomster og omfattende social sikring. Tiden efter 1970 var præget af kraftig og til dels selvforstærkende ekspansion i landets offentlige velfærdssektor. Fra begyndelsen af 1990´erne tvinges politikerne imidlertid til at få ressourceforbruget under kontrol, for velfærdssamfundet er under øget pres.

Onsdag den 12. oktober kl. 19:30
Besættelsen af Bornholm
Journalist og forfatter Jesper Gaarskjær

Med udgangspunkt i bogen "*Bornholm besat*" tager forfatter *Jesper Gaarskjær* os tilbage til et glemt hjørne af 2. Verdenskrig og fortæller i ord og billeder blandt andet om øens modstandsarbejde, feltmadrasser, de russiske bombardementer og overgreb, samt det storpolitiske spil om øen.

Jesper Gaarskjær er journalist og forfatter til bl.a. bogen om Kjeld og Dirch.

Onsdag den 16. noveber kl. 19:30
De Frederiksværkske kanoner
Museumsleder Frank Allan Rasmussen

Hvor kom viden og råmaterialerne fra, hvordan støber man en kanon? Det er den spændende historie om krudt, kobber og kunst. Hvor blev kanonerne anvendt, hvem købte dem og hvor er de i dag? Hvor langt kunne de skyde og hvor stor var deres gennemslagskraft?

Foredraget vil blive fulgt op af et par kapitler af Danmarks mest spændende historie: Slaget på Reden 1801, Københavns Bombardement 1807, Statsbankerotten i 1813, tabet af Norge i 1814 og endelig Treårskrigen og krigen i 1864.

FORENINGEN HAR I MANGE ÅR AFHOLDT SINE FOREDRAGSAFTENER I *SOGNEGÅRDEN* PÅ KIRKEVEJ. MEN DEN SKAL NU RENOVERES.

FRA OG MED FOREDRAGET DEN 15. SEPTEMBER ER STEDET

BIBLIOTEKET I FREDERIKSVÆRK
TORVET 41

TILMELDING OG MEDLEMSKAB AF HISTORISK FORENING ER *IKKE* NØDVENDIG FOR AT DELTAGE I FOREDRAG OG TURE, MEN FOR DEN GODE KAFFE OG ELSES VELSMAGENDE KAGE MÅ DU BETALE 25 KR !

KOM I GOD TID, FOR DER ER OFTE TALE OM TILLØBSSTYKKER!

Returadresse: Skansevej 30B, 3390 Hundested

Museer og arkiver

Industrimuseet Frederiks Værk
Åbningstid kontor: tirsdag-fredag kl. 10-14
www.indmus.dk, tlf. 47 72 06 05
Torvet 1, 3300 Frederiksværk

Knud Rasmussens Hus
Knud Rasmussensvej 9
3390 Hundested, Tlf. 47 72 06 05
Åbent Kl. 11 - 16. Mandag lukket

Hundested Lokalhistoriske Arkiv
Åbningstid: Mandag og onsdag kl. 10-13 og torsdag kl. 16:00 -18:00. Telefon 4798 1010
Nørregade 61 i Hundested (Biblioteket)

Krudtværket
Åbent fra 1. juni. kl. 11-16, mandag lukket

Udstilling af kampvognen V3
Syrevej 13, Krudtværksområdet
Åbent fredage, lørdage og søndage 11-16.

Sponsorer

Advokat Jacob Berner Rue (L)
3370 Melby
Tlf. 4774 2822

Bog og Idé - Frederiksværk
Nordcentret, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4752 4001

Danske Bank
Nørregade 6
3300 Frederiksværk

Det Classenske Fideicommis
Tromnæs Alleen 2F, 4800 Nykøbing F.
Tlf. 5444 7029

Entreprenør Poul Erik Andreasen
Møllevangsvej 103, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4774 7809

Glarmesteren i Frederiksværk
Syrevej 17, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 4248

Grøn Teknik v. Otto Jacobsen
Værkstedsbakken 5 B, 3390 Hundested

Industrimuseet Frederiks Værk
Torvet 1, 3300 Frederiksværk

Kim Dencker Johansen Holding Aps
Hanehovedvej 187, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 2583

Kiropraktisk klinik v/ Merethe Lyngbæk
Kirkegade 7, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 4540

KTS-Entreprise
Industrivej 3, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4777 2577

Thomsens Cykler
Vinderød Skov 3-5, 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 2323

Tømrermester Egon Bech A/S
Krudtværksalleen 21 B
3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 2060

Winther A/S, Snedker- og Tømrermestre
Jernbanegade 5 , 3300 Frederiksværk
Tlf. 4772 0202, 2021 0202